

Váleční uprchlíci v hromadných ubytovacích zařízeních v Plzeňském kraji

Výzkumná zpráva z dotazníkového šetření

**FAKULTA FILOZOFICKÁ
ZÁPADOČESKÉ UNIVERZITY
V PLZNI**

Plzeň, 23. 5. 2022

Mgr. Jakub Paleček, Člověk v tísní

Mgr. Ľubomír Lupták, PhD., Ponton

Za finanční a personální podpory Fakulty Filosofické ZČU

1. Obsah

1. Obsah	2
2. Vymezení zkoumané problematiky	3
3. Popis výzkumné procedury (metoda, vzorek, předvýzkum a výzkum)	3
4. Zpracování dat	5
4.1 Podíl anonymních a neanonymních odpovědí	5
4.2 Věková struktura a počet dětí	6
4.3 Genderová struktura	6
4.4 Počet členů domácnosti v ČR	7
4.5 Rozdělené rodiny	7
4.6 Oblast původu	8
4.7 Občanství a etnicita	9
4.8 Nejvyšší dosažené vzdělání	9
4.9 Současné studium	10
4.10 Zjištěná zdravotní omezení	10
4.11 Úroveň znalosti češtiny	11
4.12 Znalost dalších jazyků	11
4.13 Zasíťování – kontaktní osoby v ČR, na které se lidé mohou obrátit	12
4.14 Přístup k českému bankovnímu účtu	12
4.15 Úroveň příjmů	13
4.16 Dostupnost školy	14
4.17 Podíl lidí, kteří potřebují pomoc s hledáním bydlení	15
4.18 Typologická preference lokality	15
4.19 Časové plány stran bydlení v ČR	16
4.20 Možnost návratu do vlastního bydlení na Ukrajině	17
4.21 Shánění zaměstnání	17
4.22 Profesní zaměření	18
4.23 Překážky k nástupu do zaměstnání	19
4.24 Lidé pátrající po ztracených osobách	20
5. Interpretace výsledků	20
6. Závěr	21

2. Vymezení zkoumané problematiky

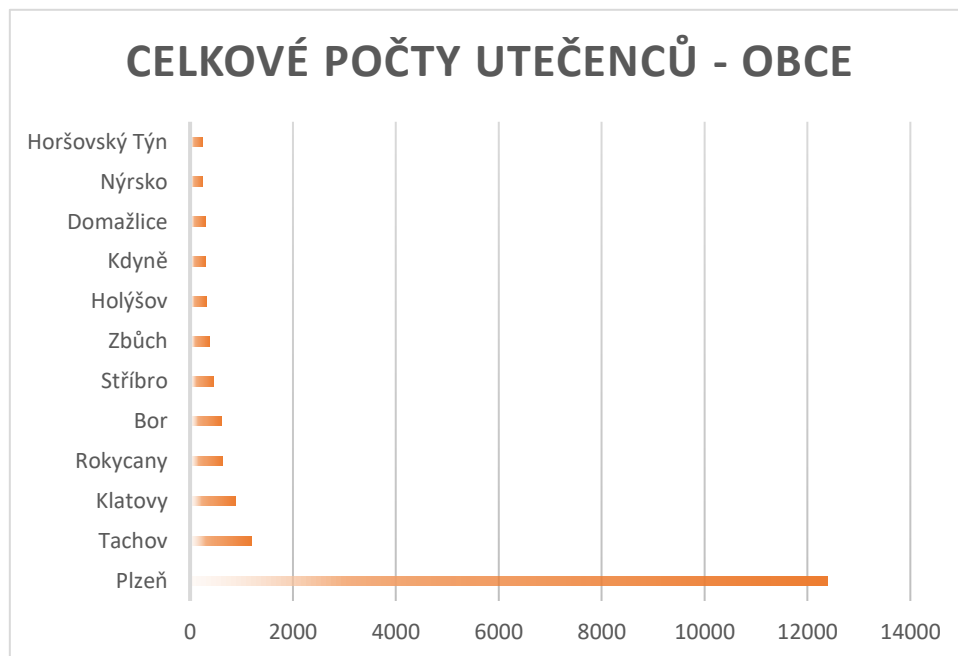
Výzkumné dotazníkové šetření, jehož výsledky přináší tento text, se konalo v dubnu a květnu 2022 na území Plzeňského kraje. Jeho autorem je organizace Člověk v tísni, která při něm úzce spolupracovala s Filosofickou fakultou při Západočeské univerzitě v Plzni. Univerzita se na šetření podílela finančně a personálně prostřednictvím studentů a studentek různých oborů.

Šetření se zaměřilo na **hromadné ubytovací prostory** – ubytovny, nocležiště a nouzová přístřeší. V těchto prostorách se tazatelé ptali na otázky spojené s aktuální životní situací a potřebami uprchlíků (viz. příloha č. 1 – Dotazník). Cílem bylo 1) zmapovat situaci v jednotlivých meta-tématech – bydlení, zaměstnání, vzdělání, zdraví a integrace a získat tak lepší přehled o situaci; 2) získat data o potřebách válečných utečenců za účelem návazné cílené podpory. Jednoduše vyjádřeno, pokud budeme vědět, komu je třeba rychle pomoci a s čím konkrétně, zefektivníme systém podpory.

Nevládní organizace a další aktéři zejména občanské společnosti mají dosud k dispozici velmi omezené zdroje dat. Ohledně počtu uprchlíků je zde databáze Ministerstva vnitra, odkud lze čerpat informace o počtu utečenců až na úrovni jednotlivých obcí.¹ Dále je zde datová mapa o mnoha vrstvách z dílny Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy a Člověka v tísni², která kromě rozmístění uprchlíků a návrhu na jejich relokaci ukazuje též volná místa ve školách. Dosud ovšem chybí kvalitativně-quantitativní pokus o vhléd do potřeb utečenců, a právě o to se pokouší toto šetření.

3. Popis výzkumné procedury (metoda, vzorek, předvýzkum a výzkum)

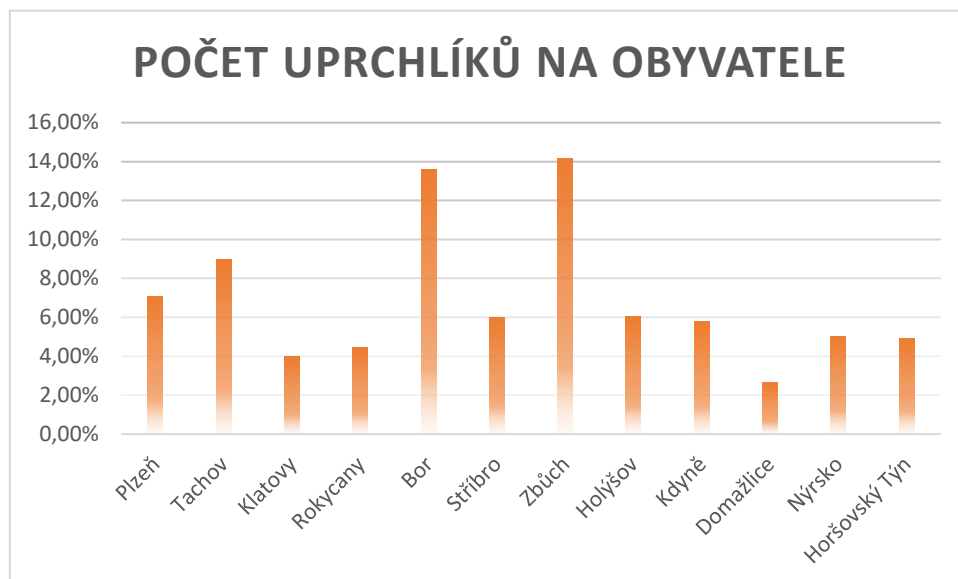
V Plzeňském kraji bylo k 23. 5. 2022 celkem 25 927 uprchlíků z Ukrajiny. V přepočtu na počet obyvatel to je 4,4% dosavadní populace. Děti z toho tvoří 0,3%. Nejvíce utečenců je v Plzni, kde je k danému datu 12 398 utečenců. S velkým odstupem následuje Tachov, Klatovy, Rokycany, Bor, Stříbro, Zbůch, Holýšov, Kdyně, Domažlice, Nýrsko, Horšovský Týn a další obce. Přehled ukazuje následující graf.

¹ Viz <https://www.mvcr.cz/clanek/informativni-pocty-obyvatel-v-obcich.aspx>.

² Viz <https://storymaps.arcgis.com/collections/4d2dce73ee9a4398b793d29f1f24600c>.

Při porovnání s počtem obyvatel se ukazuje jiný scénář. V tomto procentuálním schématu je naopak nejvíce vytíženým místem Zbůch a Bor. V těchto obcích s příchodem uprchlíků došlo k navýšení obyvatel o 14, resp. 13,6%. Následuje Tachov (9%) a Plzeň (7%).

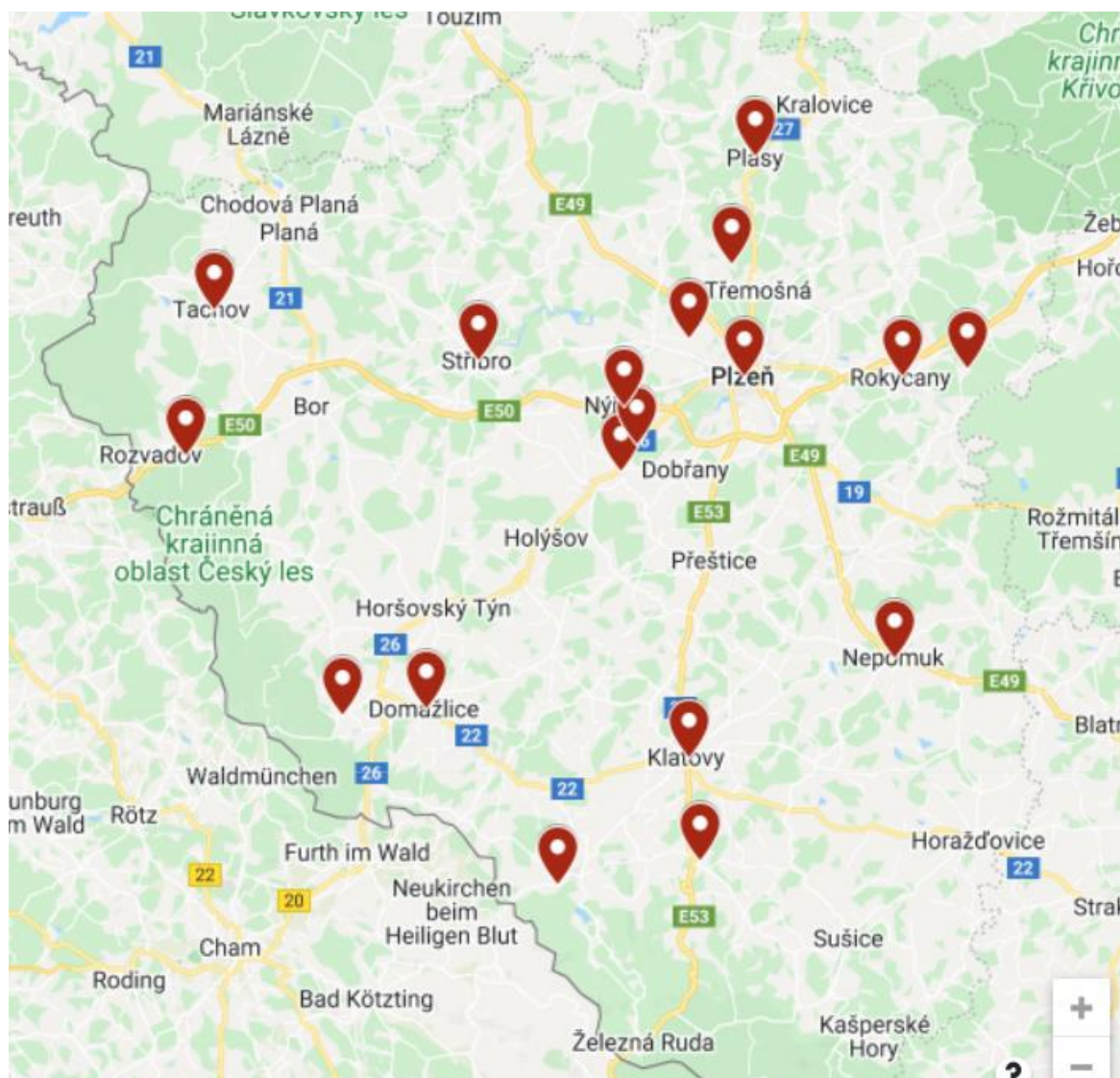
Naše šetření se ovšem zaměřilo pouze na hromadné ubytovací kapacity. Podle informací, které byly organizaci známy na počátku šetření, v tomto typu ubytování mělo být 1 100 utečenců. Přesná čísla naneštěstí nelze zjistit, resp. nesdělila je státní správa ani orgány samosprávy.

Finální vzorek dat tvoří 681 respondentů. Šetření proběhlo ve všech větších ubytovacích zařízeních v Plzeňském kraji, s výjimkou Holýšova v okrese Plzeň-jih a Horní Bříže v okrese Plzeň-sever, kde muselo proběhnout jen velmi omezeně. V obou případech výzkumníci nebyli vpuštěni do objektu jeho majitelem.

Je třeba zmínit, že lokalizace respondentů byla poměrně obtížná z důvodu nedostatku informací poskytovaných státem a municipalitami. Kusá data, která nevládním organizacím byla poskytnuta, byla v hrubém rozporu s pozorovanou realitou. O jednotlivých místech hromadného ubytování se v nejednom případě dozvídáme náhodou, terénním šetřením nebo od samotných uprchlíků.

Metodou sběru dat byl strukturovaný face-to-face rozhovor zaznamenaný do papírových dotazníků a do tabletů. Poskytnutí rozhovoru bylo zcela dobrovolné. Respondentům byla nabídnuta možnost odpovídat anonymně nebo sdělit tazatelům bližší údaje o své osobě. V takovém případě byli informováni o formě a metodě zpracování osobních dat (tzv. informovaný souhlas se zpracováním osobních dat). Rozhovor byl v mnoha případech doplněn nestrukturovaným rozhovorem za účelem doplnění kontextuálních informací. Výsledná data byla agregována a v následující kapitole jsou interpretována. Vzhledem k úzce vymezené dotazované skupině nejsou výsledky zobecnitelné na situaci uprchlíků v celém Plzeňském kraji, nicméně poskytují dostatečnou datovou základnu pro interpretaci situace uprchlíků v daném typu bydlení (hromadná ubytovací zařízení).

Mapa: lokality dotazníkového šetření

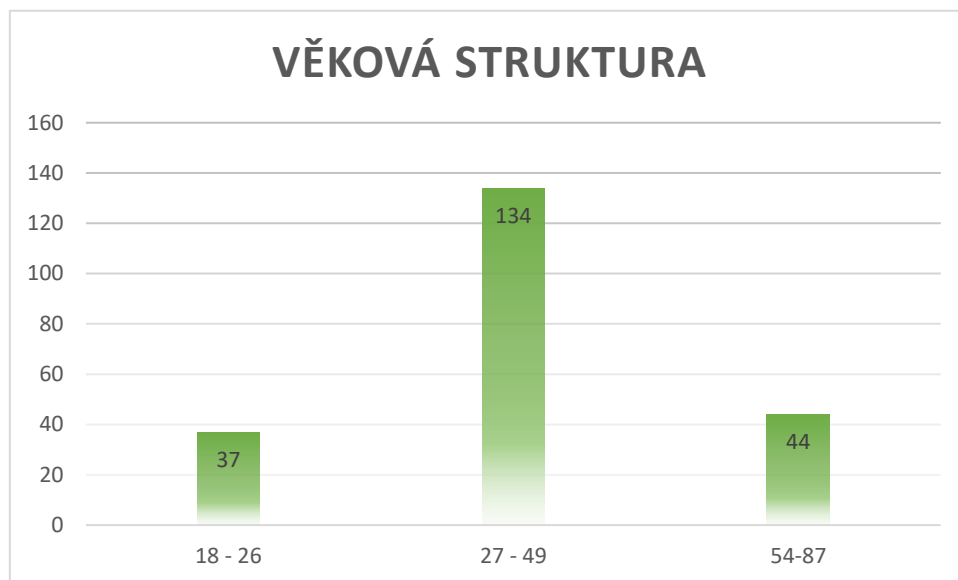
4. Zpracování dat

4.1 Podíl anonymních a neanonymních odpovědí

Vyskytuje se vysoký podíl anonymních odpovědí. Dvě třetiny respondentů neuvodili svoje jméno a kontakt. Podle poznatků tazatelů byla nejčastěji uvedeným důvodem nedůvěra. Na druhou stranu většina respondentů odpovídajících anonymně byla sdílná ve všech následujících otázkách. Odpovědi anonymních respondentů jsou užitečné pro přehled o situaci utečenců a lze z nich vyčíst aktuální kontext. Data poskytnutá respondenty, kteří tazatelům sdělili jméno a kontakt, budou využitelná v bezprostřední budoucnosti a pracuje se s nimi už nyní – Člověk v tísni spolu s dalšími partnery z řad nevládních organizací v Plzeňském kraji oslovuje utečence v nouzi a nabízí pomoc v celé škále problematik.

4.2 Věková struktura a počet dětí

Věk uvedla jen malá část respondentů. Z tohoto údaje pak vyplývá, že většina spadá do věkové produktivní kategorie 18–54 let. Podstatnější zjištění je však údaj o počtu dětí, který dosahuje čísla **725 dětí ve vlastní péči**, tedy 1,06 dítěte na jednoho dospělého v průměru.

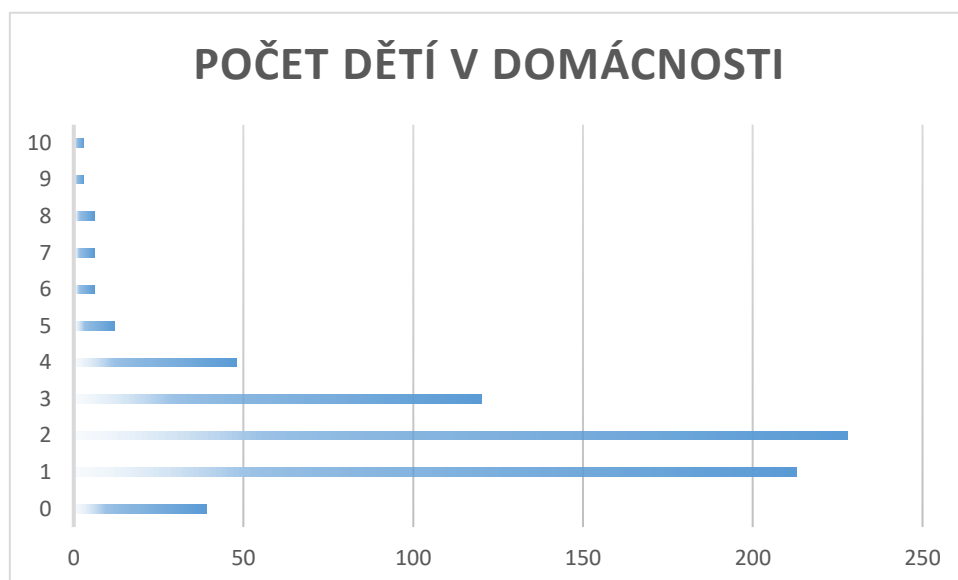
4.3 Genderová struktura

Byl potvrzen předpoklad o genderové struktuře, ve které jasně převažují ženy.

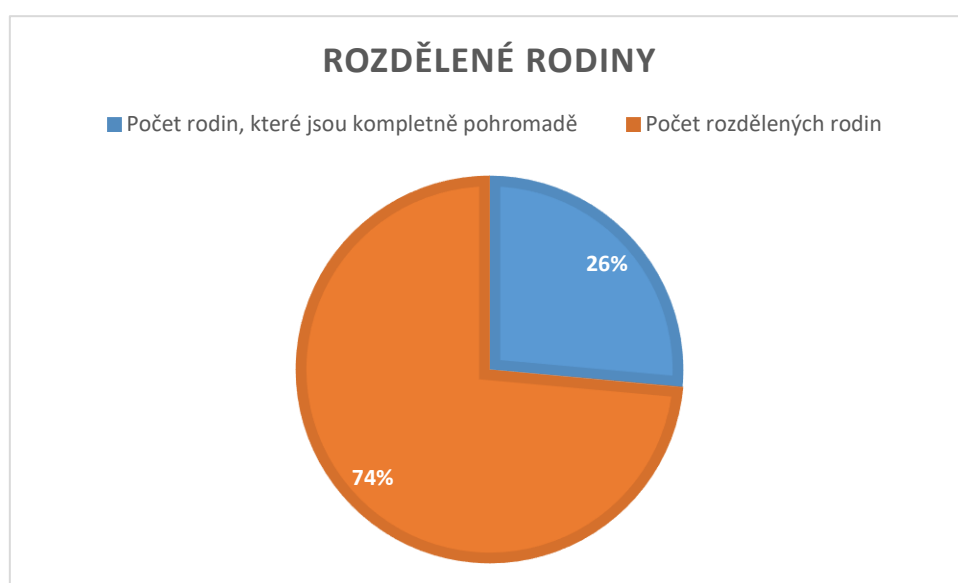
4.4 Počet dětí v domácnosti v ČR

Jak ukazuje graf níže, typická domácnost ukrajinských utečenců (ve smyslu našich respondentů) má **jedno nebo dvě děti**. Jen výjimečně má rodina pět a více dětí a podle pozorování tazatelů se rodiny s větším počtem dětí týkají specificky skupiny ukrajinských Romů.

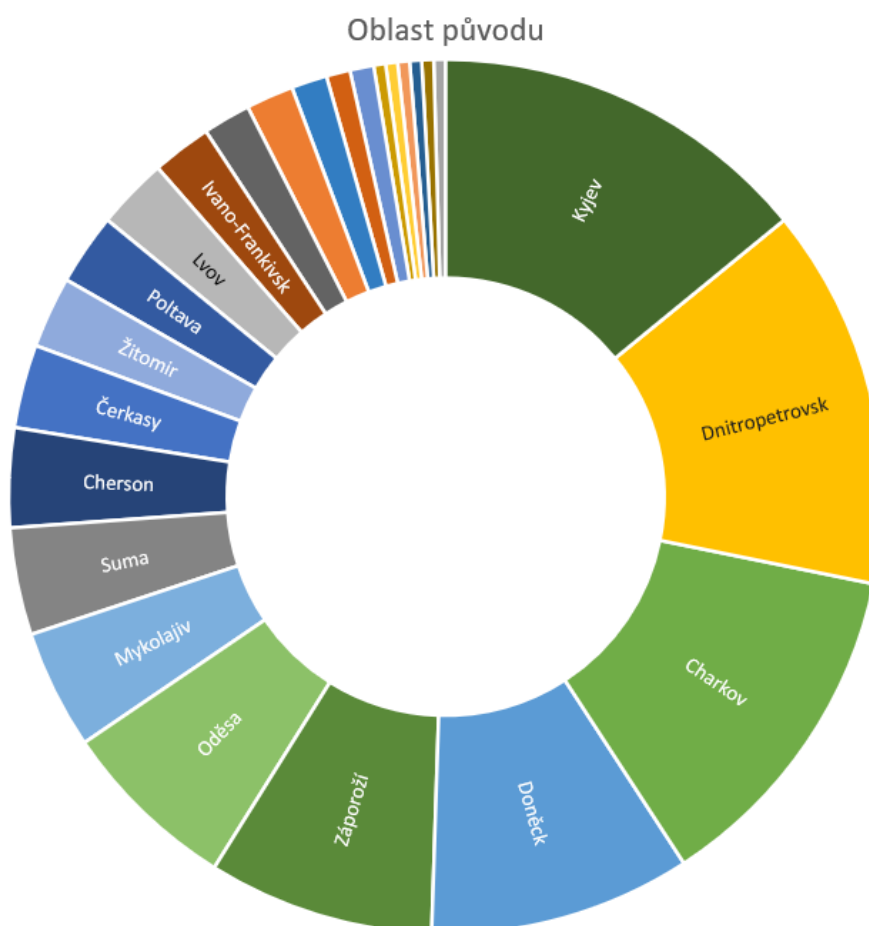
4.5 Rozdělené rodiny

K údaji výše je třeba dodat jeden podstatný aspekt, a to údaj o rozdělených rodinách. Kdybychom extrapolovali data z šetření na našem menším vzorku, došli bychom k názoru, že **rozdělených rodin je v ČR většina**. Na Ukrajině zůstalo 1054 členů uprchlických domácností našich respondentů, tj. 1,54 osoby na Ukrajině na každou jednu osobu v ČR.

4.6 Oblast původu

Respondenti do Plzeňského kraje přišli z mnoha různých míst po celé Ukrajině. **Nejvíce příchozích je z Kyjevské, Dnitropetrovské, Charkovské, Doněcké a Záporožské oblasti.** Následují další města, tragicky známá v souvislosti s nejprudšími boji probíhající války. Terénní pracovníci Člověk v tísni v průběhu času vyzorovali šíření určité nálady a názoru mezi různými vrstvy obyvatel, příslušníky státních a municipálních složek a majitele ubytovacích kapacit nevyjímaje, podle kterého je mnoho příchozích původem z oblastí, kde neprobíhá válečný konflikt ve vysoké intenzitě (například Lvov – ponechme stranou četné raketové útoky a oběti na životech). Data tohoto šetření tuto tezi jasně vyvrací.

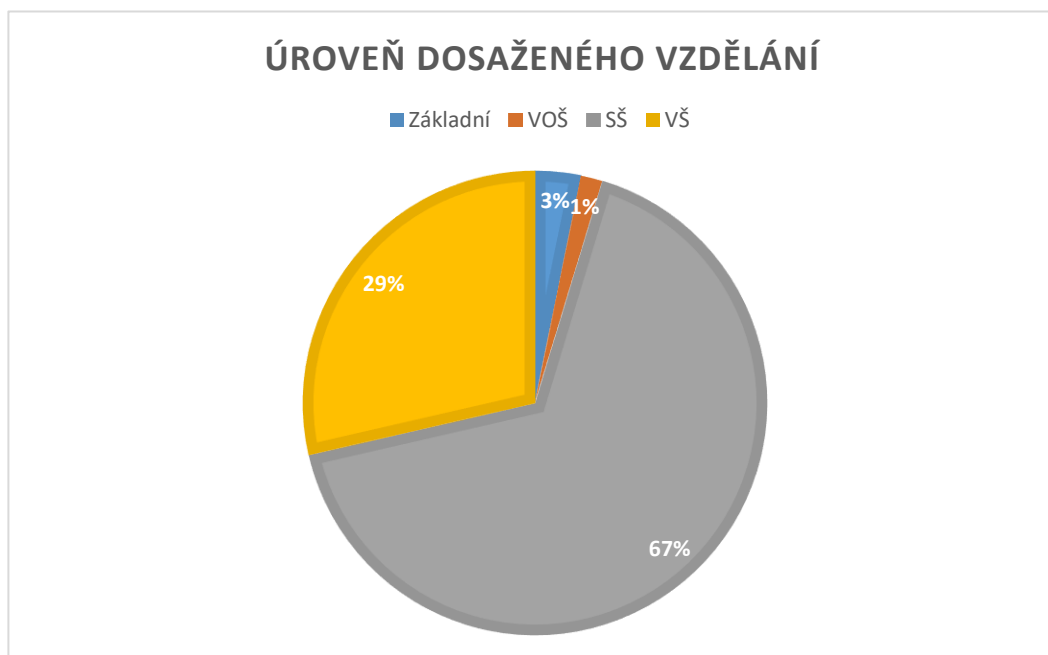
4.7 Občanství a etnicita

Drtivá většina respondentů v obou kategoriích – občanství a etnicita – uvádí příslušnost k ukrajinské národnosti.

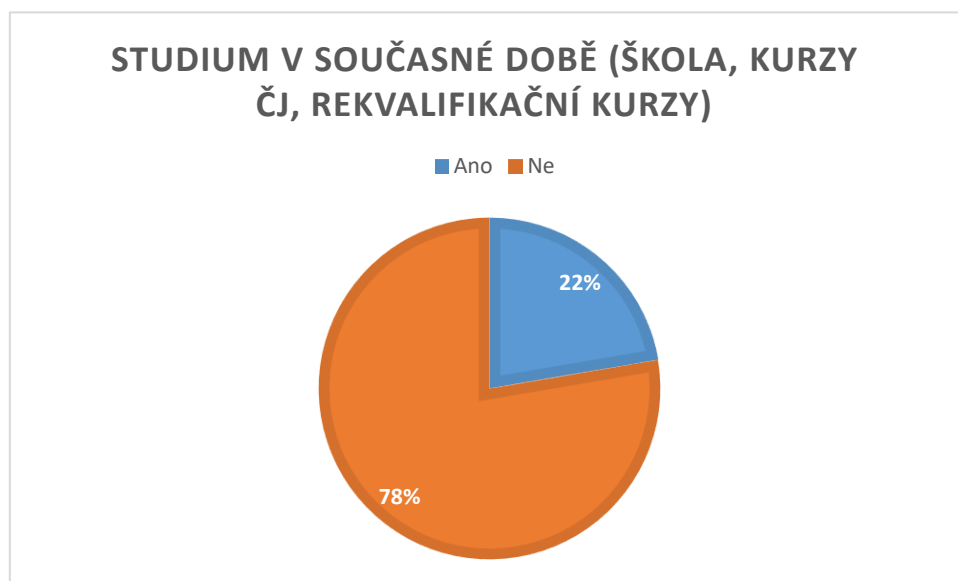
4.8 Nejvyšší dosažené vzdělání

Výsledky dotazování na úroveň vzdělání ukazují, že více než **dvě třetiny respondentů mají ukončené středoškolské vzdělání s maturitou a téměř třetina respondentů má vysokoškolské vzdělání** různého stupně. Pouze 3% lidí mají základní vzdělání a 1% z nich vyšší odbornou školu.

4.9 Současné studium

22% z respondentů uvádí, že v současné době studuje. V minimální míře se jedná o studenty vysoké školy, naopak v drtivé většině se jedná o studenty různých kurzů, zejména kurzů českého jazyka.

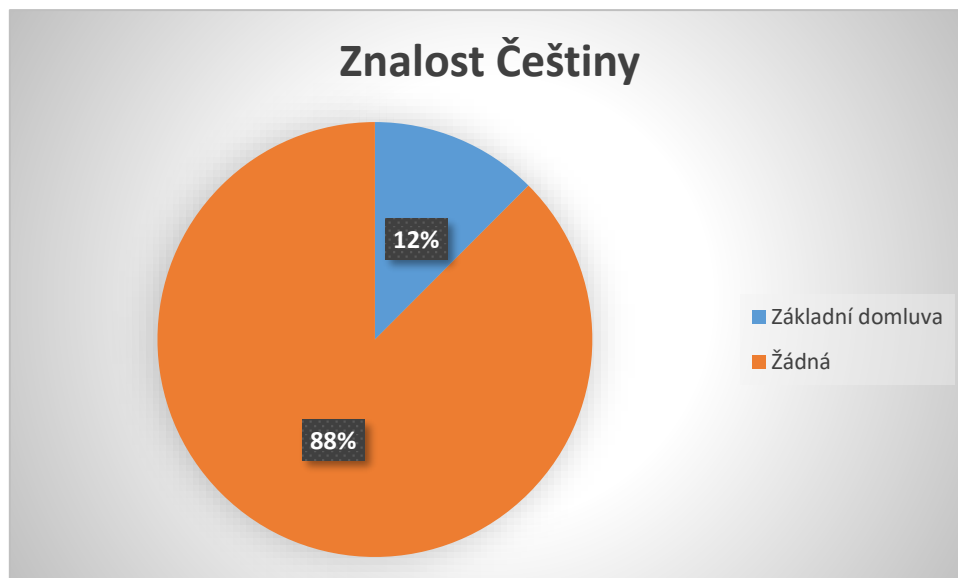

4.10 Zjištěná zdravotní omezení

- V rámci šetření jsme se dotazovali na zdravotní omezení a komplikace za účelem anticipace zahlcení zdravotního systému, a především za účelem pomoci těm, kteří mají vážné zdravotní problémy a neví jak nebo nemohou se dostat ke zdravotní péči. Byly zjištěny následující údaje:
 - 40,1 % respondentů sdělilo nějakou formu zdravotních potíží. U většiny z nich je evidována potřeba léků na předpis i podpůrných léků na volný výdej. 30 respondentů (nominálně) uvádí, že nemají k těmto lékům žádný přístup.
 - 22,9 % respondentů uvádí lehké zdravotní problémy, jako jsou různé druhy alergií, vysoký krevní tlak, bolest zad či zubů.
 - Mezi respondenty je 1 autista, 3 slepci
 - 3% respondentů uvádějí diabetes
 - Je zde 9 lidí s rakovinou různého druhu

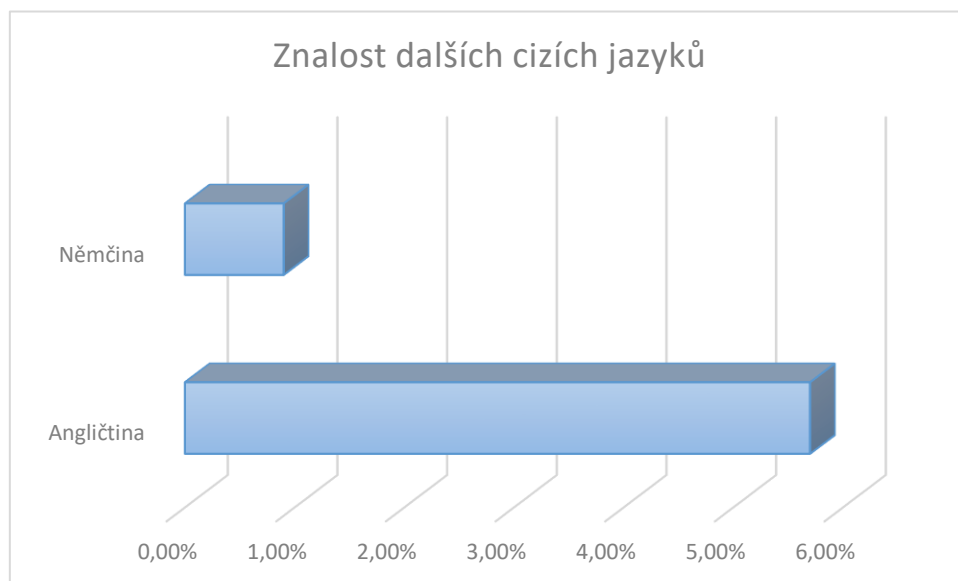
4.11 Úroveň znalosti češtiny

Ze studia znalosti češtiny vyplývá jasný deficit. Odpovědi, které by naznačovaly pokročilou nebo dokonce expertní znalost jazyka se neobjevují vůbec. Pouze 12% respondentů uvádí základní znalost, která podle našich zjištění stačí k základní domluvě při nákupu, ale neobstojí při komunikaci s úřadem nebo školou. **88% respondentů nemá žádnou znalost českého jazyka.**

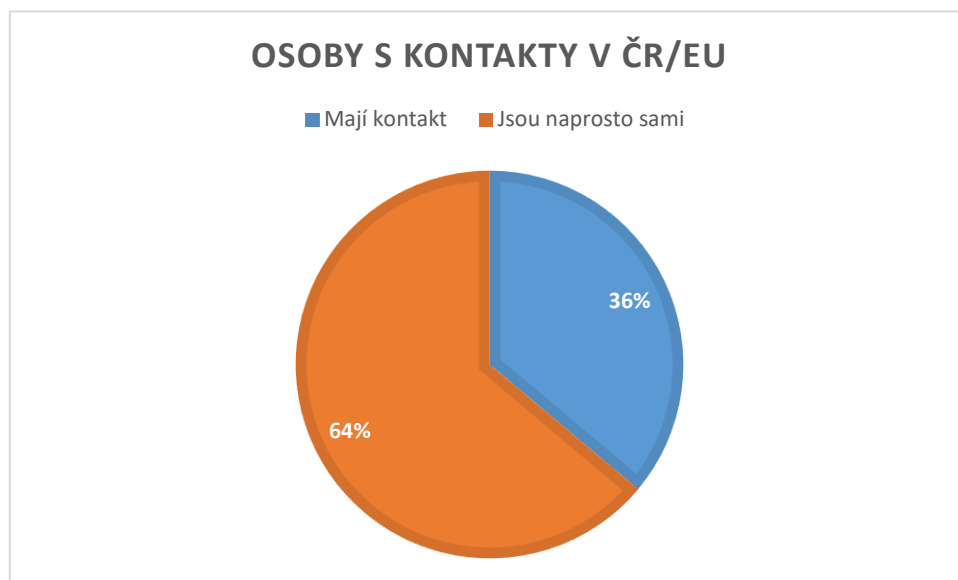
4.12 Znalost dalších jazyků

V jasně nízké míře se objevuje znalost dalších cizích jazyků, zejména angličtiny a zanedbatelně němčiny. Tento kontext neznalosti světových jazyků je, jak lze odtušit, důležitý pro další plány utečenců. Lze předpokládat, že při plánech zůstat na západ od Ukrajiny je efektivnější zůstat v jazykově bližším prostředí.

4.13 Zasiťování – kontaktní osoby v ČR, na které se lidé mohou obrátit

Dotazování se také týkalo tzv. síťování, tedy údaje o tom, zda mají utečenci nějaký kontakt v ČR, tedy nějakou osobu (známe, příbuzné), na kterou se mohou obrátit. Jedná se o velmi důležitý moment, protože dobře či alespoň nějak „zasíťované“ osoby se lépe a rychleji dostanou k pomoci, rychleji se zorientují atd. Osoby bez kontaktů více potřebují pomoc pomáhajících organizací. **Osob bez jakýchkoliv kontaktů je v ČR a EU až 64%.**

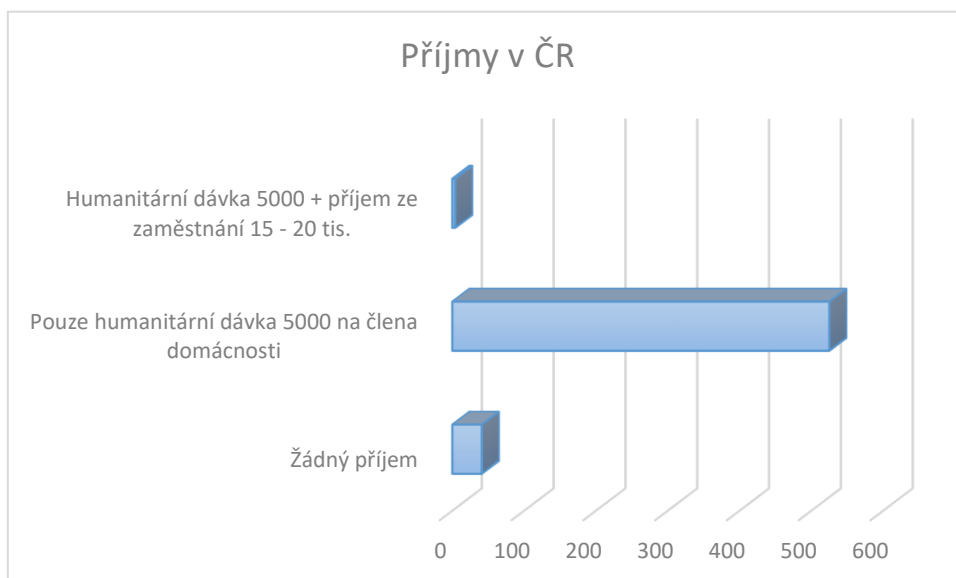
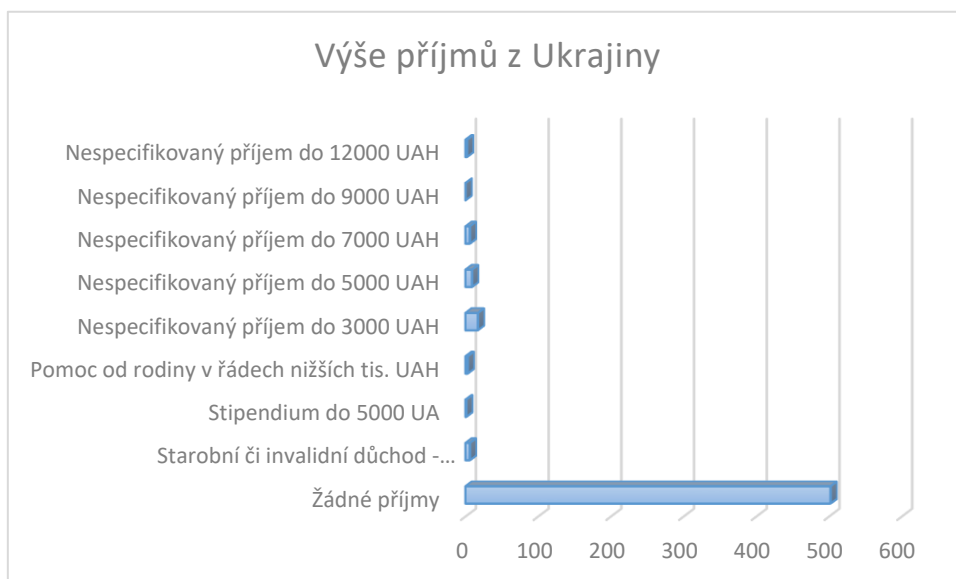
4.14 Přístup k českému bankovnímu účtu

Poměrně pozitivní údaj ukazuje přístup k bankovnímu účtu v ČR – má jej 93% respondentů. Přesto číslo 7% není malé a bude nutné se na tuto skupinu zaměřit a pomoci ji dostat se k této klíčové komoditě.

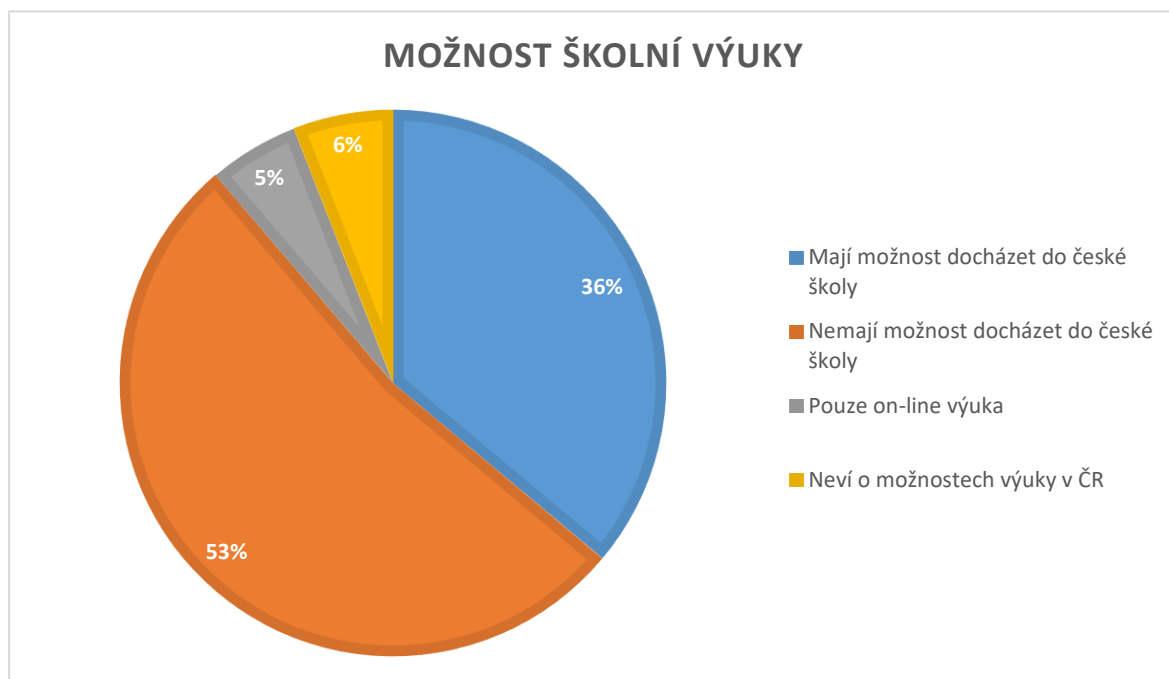
4.15 Úroveň příjmů

Naprostá většina respondentů nemá žádné příjmy z Ukrajiny. Nízké procento lidí má nízké příjmy ve formě starobního, invalidního či vdovského důchodu nebo dostává nízké dary od příbuzných. Co se týče příjmů původem z ČR, jen 4 respondenti uvedli příjem nad rámec humanitární dávky. Právě tato dávka tvoří zatím jediný příjem těchto utečenců.

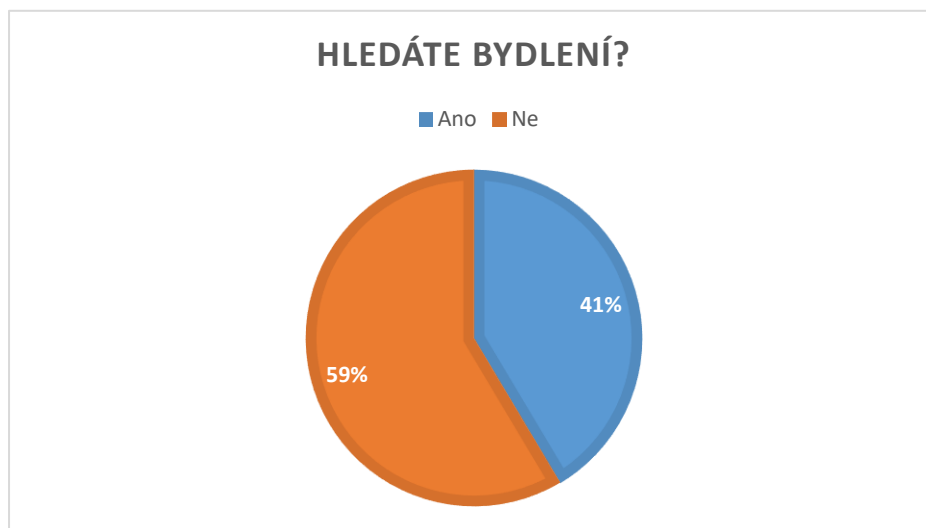
4.16 Dostupnost školy

Alarmující údaj plyne z odpovědí na dostupnost škol. Více jak **polovina respondentů uvádí, že jejich děti nemají možnost docházet do školy**. Je to z důvodu nízké kapacity místních škol nebo z důvodu infrastruktury v dané lokalitě, ze které se děti do školy nemohou dostat. 36% dětí respondentů do školy dochází. 6% lidí o možnostech neví a i těmto lidem nevládní organizace poskytují informace a podporu. 5% utečenců využívá pro své děti ukrajinskou online výuku.

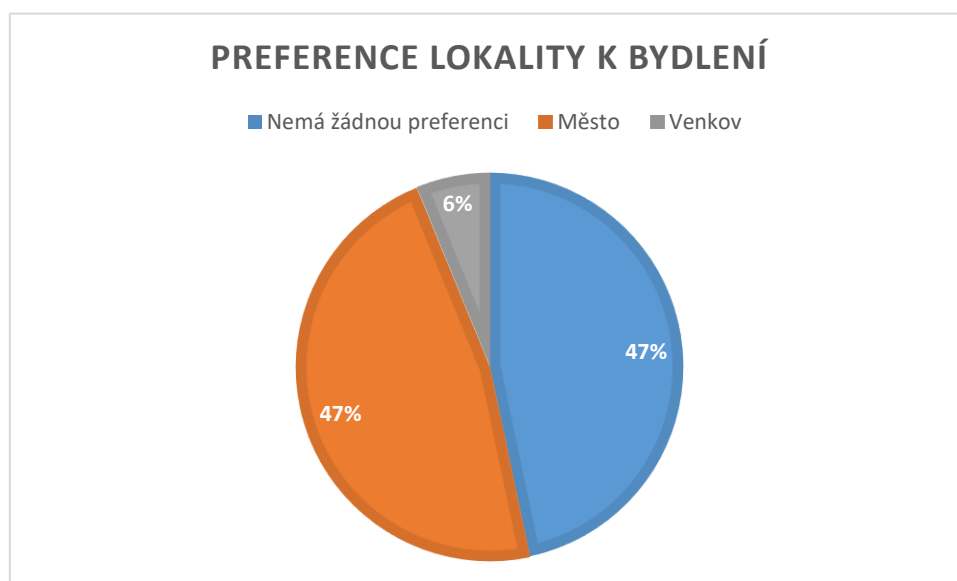
4.17 Podíl lidí, kteří potřebují pomoc s hledáním bydlení

41% respondentů uvádí potřebu najít vhodné bydlení. Vzhledem k tomu, že tito lidé žijí v nevyhovujících podmínkách hromadného ubytování, bez vlastního sociálního zařízení a mnohdy bez bazálního soukromí je to podivuhodně nízké číslo. Podle zjištění terénních sociálních pracovníků a výzkumníků k tomu vede několik důvodů. Mnoho respondentů se obává kritiky současného bydlení v obavě před jeho ztrátou. Ze stejného důvodu nechtějí ani současné bydlení opustit – zkrátka se obávají, že už jiné neseženou, což je částečně realita.

4.18 Typologická preference lokality

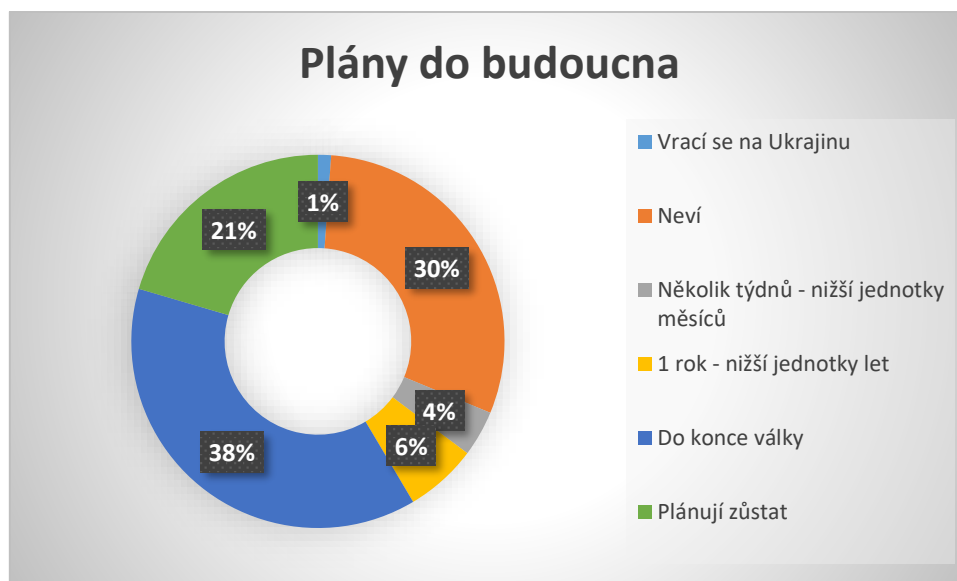
Co se týče preferované lokality k bydlení, lidé jen v jasné menšině vyjadřují přání bydlet na venkově. Jedná se většinou o lidi, kteří dříve pracovali v zemědělství nebo lesnictví nebo jsou na venkovský život jinak zvyklí.

4.19 Časové plány stran bydlení v ČR

Poměrně užitečná mohou být data o časových plánech utečenců. Na druhou stranu třetina z nich uvádí, a je to naprosto pochopitelné, že neví, co budou dělat, zda se vrátí na Ukrajinu nebo zůstanou v ČR. Největší podíl lidí ovšem udává, že zůstane pouze do konce války. A to i přesto, že přicházejí z oblastí jako je Mariupol nebo Charkov, tedy míst nejprudších bojů. Zbytek respondentů v určitém časovém horizontu plánuje zůstat:

- 1% lidí se vrací už nyní;
- 4% lidí má v plánu se vrátit během několika málo měsíců;
- 6% lidí má v plánu zůstat nižší jednotky let;
- **21% lidí má v plánu zůstat v ČR natrvalo.**

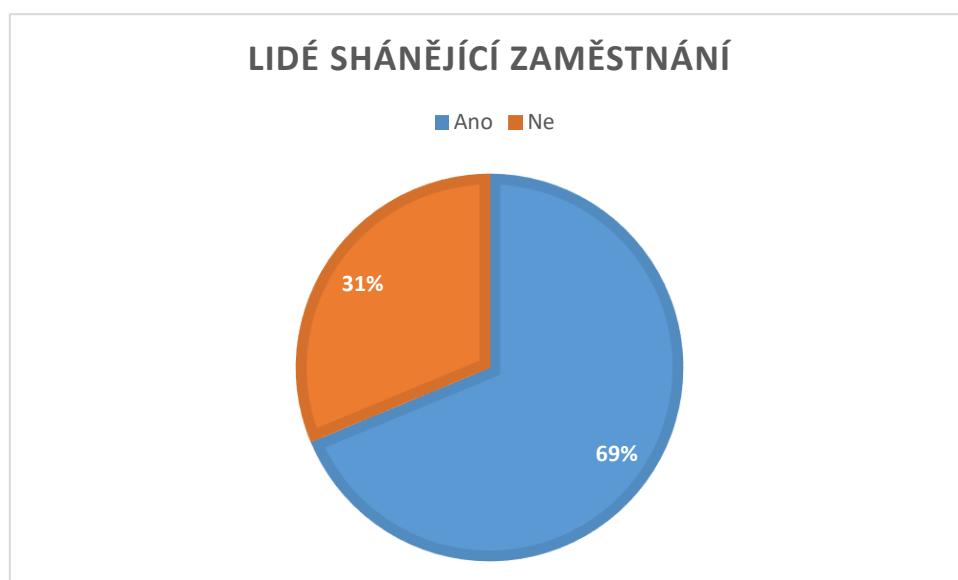
4.20 Možnost návratu do vlastního bydlení na Ukrajině

V souvislosti s bodem výše je pak zajímavá otázka, zda se lidé vůbec mají kam vrátit. Dvě třetiny uvádějí, že ano, ale 20% z nich vůbec neví. Neví, jaká je situace na místě nebo jak se vyvine. **15% lidí už nyní ví, že nemají, kam se vrátit.** Uvádějí, že jejich města jsou zničena a výzkumníkům mnohdy ukazují fotografie svých domů po zásahu nepřátelskou municí, které jim poslali jejich sousedé z Ukrajiny.

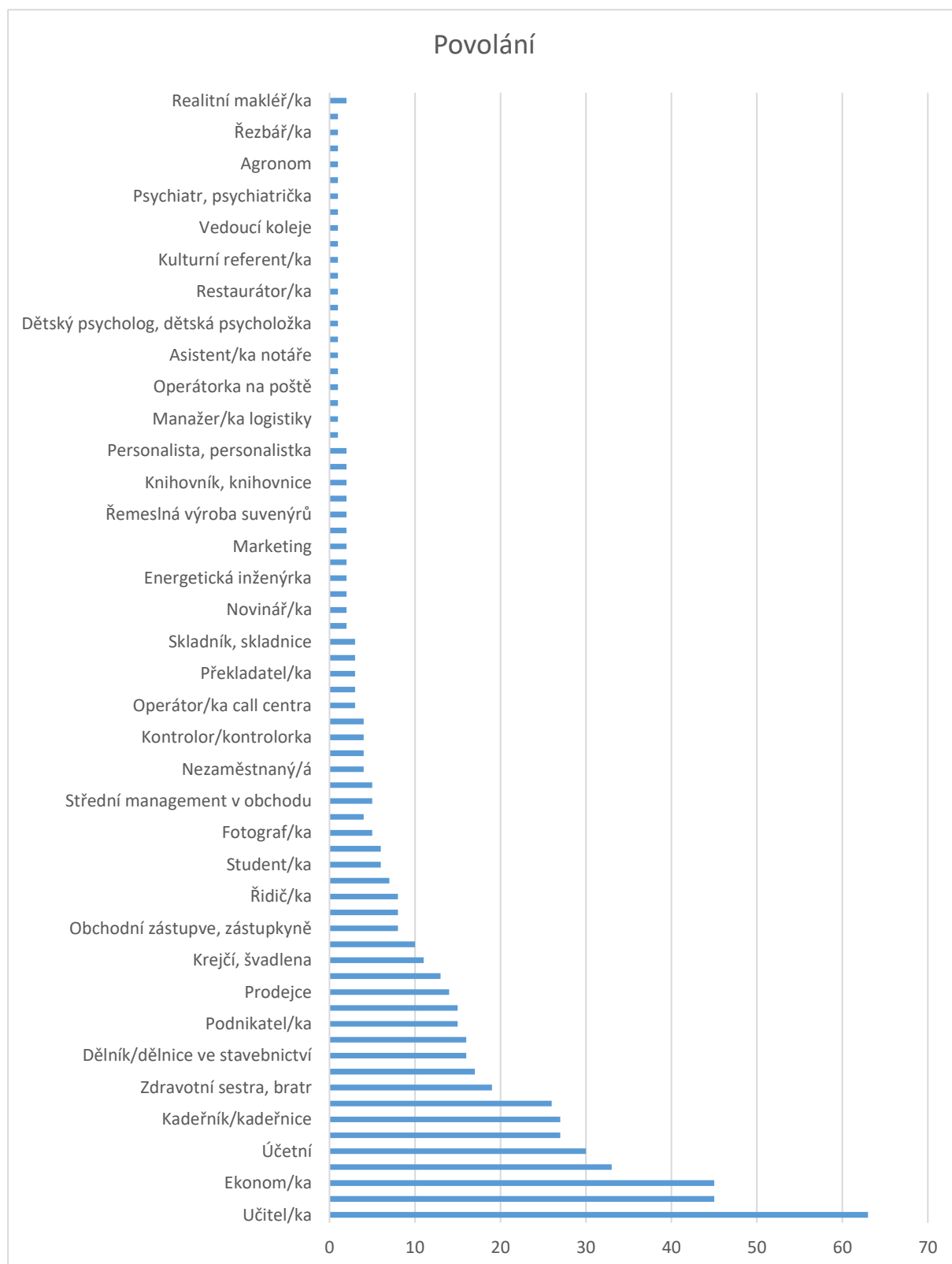
4.21 Shánění zaměstnání

Vysoký podíl respondentů, až **69%, poptává zaměstnání.** Jedná jak o nezaměstnané, tak o lidi pracující v nevyhovujících pracovních podmínkách, ať už se jedná o zaměstnání mimo infrastrukturu (školy pro děti) nebo jinak nevyhovující podmínky. Podstatná část lidí si neklade nároky na konkrétní zaměstnání, ale kvůli objektivním překážkám pracovat nemohou (viz níže).

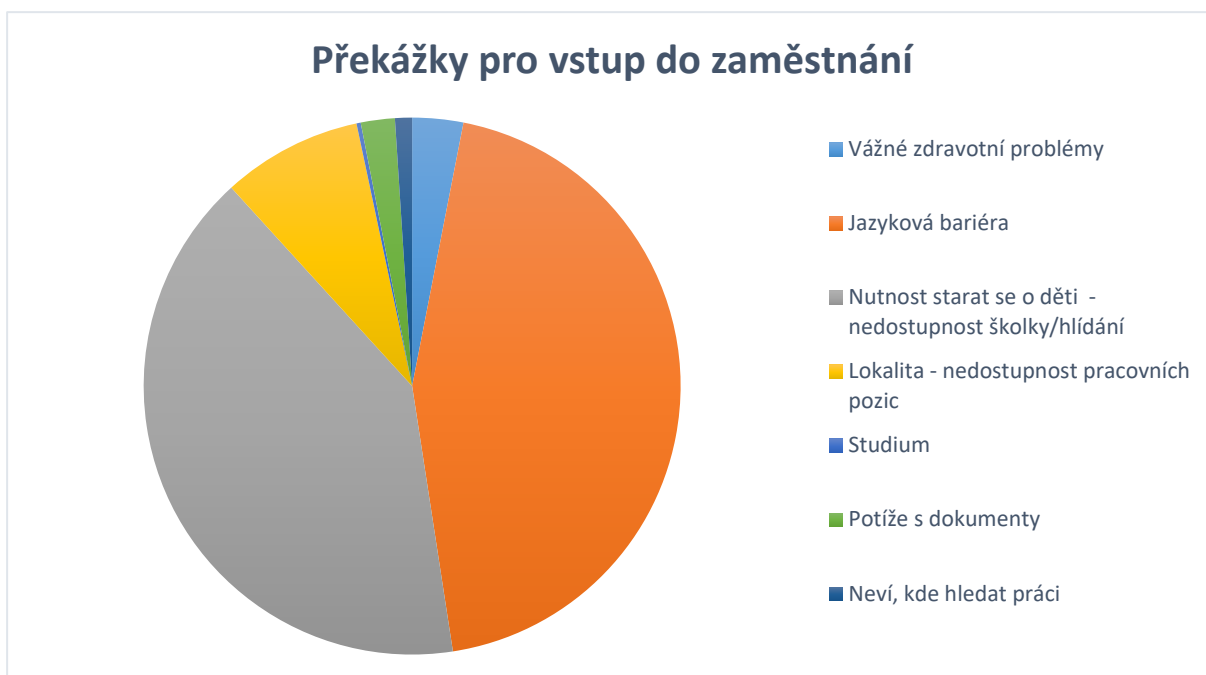
4.22 Profesní zaměření

bylo zjištěno, že mezi respondenty je široká škála lidí s různým profesním zaměřením. Největší počet je pedagogických pracovníků a pracovníc, ale profesí se objevuje skutečně mnoho, jak ukazuje následující přehled:

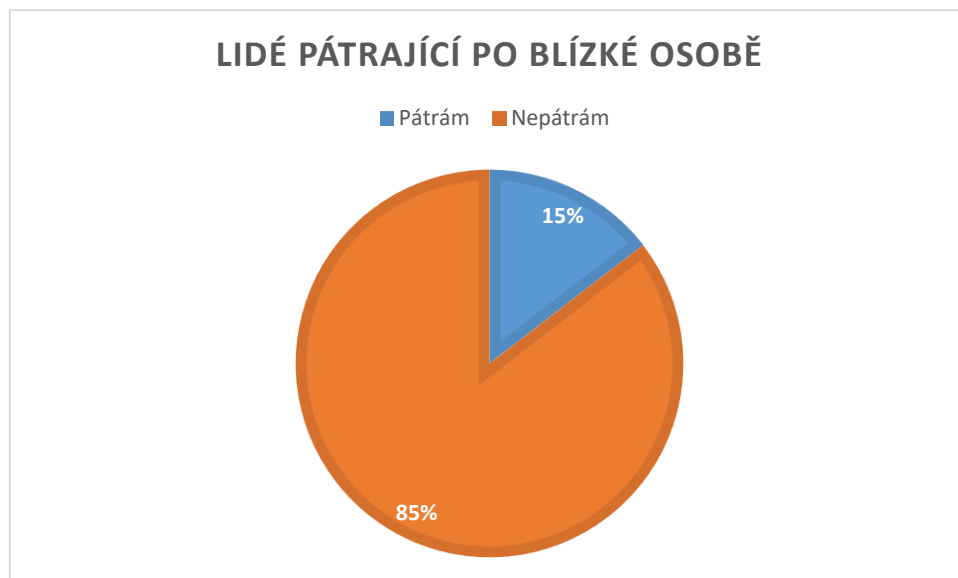
4.23 Překážky k nástupu do zaměstnání

K výše zmíněnému je potřeba dodat kontext toho, proč lidé nemohou pracovat. Největší podíl z nich **(45%) uvádí jako zásadní překážku znalost českého jazyka**. Téměř stejně velká množina lidí **(41%) nemůže pracovat kvůli nedostupnosti školky**, resp. hlídání pro děti. 8% respondentů uvádí nedostatek pracovních pozic v dané lokalitě – jedná o místa „odříznuté“ od infrastruktury (např. Svatá Kateřina na Tachovsku). Vzhledem k tomu, že v daných lokalitách volná pracovní místa stále jsou, je tento údaj nutné moderovat – pravděpodobně se jedná o kombinaci s problémem nevyhovujícího typu práce a pracovních podmínek.

4.24 Lidé pátrající po ztracených osobách

Dotazníkové šetření se dále ve spolupráci s Českým červeným křížem dotazovalo lidi na pátrání po blízkých osobách. Lidé tazatelům udělovali souhlas s postoupením dat ČCK, který se na tuto oblast specializuje. Mezi respondenty je až 15% lidí, kteří ztratili s někým blízkým kontakt a nemohou se s ním spojit a je tomu již více jak 14 dní.

5. Interpretace výsledků

Ze vzorku dat plyne, že uprchlíci jsou v drtivé většině ženy, většinou v produktivním věku s jedním a více dítětem. Většina rodin je rozdělena a má část svých členů na Ukrajině. Většina z nich pochází z oblastí probíhajících prudkých válečných bojů jako je Kyjev, Charkov, Doněck a další. Část utečenců hlásí většinou mírné zdravotní komplikace. Drtivá většina z nich se hlásí k ukrajinské národnosti. Jedná se o lidi převážně vzdělané, ať už se jedná o střední nebo vysokou školu, přičemž podstatná část z nich si další vzdělání doplňuje v ČR.

Jasnou obtíží na cestě k integraci je znalost českého jazyka, ve vztahu k uplatnitelnosti na trhu práce pak nízká znalost světových jazyků. V neprospěch snadné integrace hraje také roli fakt, že velká část z utečenců nemá v ČR ani jinde v EU kontakty (příbuzné, známé).

Pozitivním údajem je přístup k českému bankovnímu účtu, což s sebou nese nízké transakční náklady při vyřizování dávek a příjmu výplat ze zaměstnání. Na druhou stranu jen mizivá část má pravidelné příjmy, ať už v ČR nebo ve formě rent z Ukrajiny.

Poměrně hrozivě vypadá stav dostupnosti škol pro tyto utečence, kdy pouze třetina hlásí možnost umístit své děti do české školy. Stejně těžkým problémem je dostupnost bydlení, což je vzhledem k dané cílové skupině eklatantním faktem. Lze snad jen dodat, že jasná většina preferuje bydlení ve městě a hlavními kritérii pro rozhodování je nepřekvapivě dostupnost zaměstnání a školy/školky.

Mnoho z válečných utečenců neví, jak se rozhodnout o návratu na Ukrajinu. Je to z důvodu nedostupnosti informací a nemožnosti anticipovat vývoj války. Minimálně 21% z nich uvádí přání zůstat natrvalo v ČR, což je údaj naprosto korelující s číslem vypovídajícím o zničených domovech – tito lidé se zkrátka nemají kam vrátit a je jich minimálně 20%.

Velká většina utečenců poptává zaměstnání. Zde je zajímavé sledovat strukturu profesí těchto lidí, ve které se nachází celá paleta oborů. Nejvíce zastoupeným oborem je učitelství, následují ekonomické obory (účetní, ekonom), služby typu kadeřník a taktéž nižší a střední zdravotnické profese. Jedná se o profese chybějící na českém trhu práce. Největší překážkou nástupu do zaměstnání se jeví jazyková bariéra a nedostupnost škol a školek.

6. Závěr

Dotazníkové šetření zaměřené na utečence v hromadných ubytovacích kapacitách Plzeňského kraje přineslo některé zcela očekávatelné a některé mírně překvapivé výsledky. Jeho hlavním benefitem je bezesporu kolekce dat, které pomohou zacílit pomoc konkrétním lidem v nouzi. Dalším benefitem je přehled o situaci těchto lidí, ze kterého plynou určitá doporučení pro další práci. Tato práce by měla být společným dílem státní správy, municipalit a občanské společnosti na čele s nevládními organizacemi a občanskými iniciativami. Je nutné:

- Vytvořit dostatek důstojných ubytovacích kapacit pro rodiny s dětmi
- Vytvořit dostatek kapacit ve školství na všech úrovních
- Zajistit dostupnost kurzů češtiny
- Připravit se na spojování rodin a dlouhodobou integraci lidí v řádech tisíců
- Zamezit obchodu s levnou pracovní silou organizovaným některými soukromými subjekty
- Zajistit dostupnost a propagovat nabídky pro profese typu zdravotní sestra/bratr, učitel/učitelka a další.
- Zajistit efektivní relokační osob formou pobídky, na základě potřeb utečenců a v korelaci s potřebnostmi určitých pracovních profesí v dané lokalitě
- Aktivně bojovat s desinformacemi o utečencích
- Vytvořit a udržet komunitní centra kvůli „síťování“, tedy navazování kontaktů a trvalejších sociálních vazeb

